

Araştırma Makalesi

“Bahşı Söyle Ahvalini” Belgeselinde Söz Varlığı*

Vocabulary in the Documentary “Bahşı Söyle Ahvalini”

Research Article

Ayşen Arıcı*¹

Gülşah Yalçın²

Karamanoğlu Mehmetbey
Uluslararası Eğitim
Araştırmaları Dergisi

Haziran, 2024
Cilt 6, Sayı 1
Sayfalar: 57-65
<http://dergipark.gov.tr/ukmead>

* Sorumlu Yazar

Makale Bilgileri

Geliş : 20.01.2024
Kabul : 04.05.2024

DOI: 10.47770/ukmead.1422549

Özet

Dil, kendi toplumuna ait değer ve kültür unsurlarını bünyesinde barındırır. Bu unsurlar çeşitli yollarla gelecek nesillere aktarılır. Dilin, değerlerin ve kültürün nesillere aktarımı için başvurulan yollardan biri belgesellerdir. Araştırmanın amacı, TRT İç Yapımlar Daire Başkanlığınca çekimleri tamamlanan ve ilk bölümü 8 Şubat 2022 tarihinde TRT Belgesel kanalında yayımlanan “Bahşı Söyle Ahvalini” adlı belgele konu olan on ozanın belgeselde geçen eserlerinin söz varlığını tespit etmektir. Bu sayede belgeselin Türkçenin söz varlığını ne düzeyde yansıttığı ve söz varlığına katkısı ortaya konmuştur. Araştırmada dijital materyallerin incelemesine de uygun olan nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Bu çalışmadan hareketle Türk kültürünün aktarımında, okullarda Türkçenin halk edebiyatı örnekleriyle öğretiminde, Türkçenin doğru kullanımıyla ilgili toplumsal farkındalık yaratmak için her yaş grubuna hitap eden benzer belgesellerin önemi vurgulanmıştır. Türkçe derslerinde söz varlığı unsurlarını yansıtan eserlerden yararlanılmasının gerek dinleme eğitiminde gerek sözcük öğretiminde gerekse Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde gerekliliğine dikkat çekilmiştir.

Anahtar kelimeler: “Bahşı Söyle Ahvalini” Belgeseli, söz varlığı, sözcük öğretimi, Türkçe öğretimi

Abstract

The language carries the cultural and value elements of its society. These elements are transferred to future generations in various ways. Documentaries are one of the ways to transfer language, values and culture to new generations. The aim of the research is to determine the vocabulary of the works of ten minstrels who are the subject of the documentary titled "Bahşı Söyle Ahvalini", the shooting of which was completed by TRT Internal Productions Department and the first part was broadcasted on TRT Documentary channel on February 8, 2022. In this way, the extent to which the documentary reflects the vocabulary of Turkish and its contribution to the vocabulary was determined. In the research, document analysis method, which is one of the qualitative research methods suitable for the analysis of digital materials, was used. Based on this study, the importance of similar documentaries that appeal to all age groups in the transfer of Turkish culture, in teaching Turkish with examples of folk literature in schools, and in raising social awareness about the correct use of Turkish was emphasized. The necessity of utilizing works written in a simple language reflecting the elements of vocabulary in Turkish lessons; the necessity of using folk literature works in listening education, vocabulary teaching, teaching Turkish to foreigners was emphasized.

Documentary “Bahşı Söyle Ahvalini”, vocabulary, vocabulary teaching, teaching Turkish

Keywords

International Journal of
Karamanoğlu Mehmetbey
Educational Research

June, 2024
Volume 6, No 1
Pages: 57-65
<http://dergipark.gov.tr/ukmead>

* Corresponding author

Article Info:

Received : 20.01.2024
Accepted : 04.05.2024

DOI: 10.47770/ukmead.1422549

¹ Milli Eğitim Bakanlığı, aysen.arici1@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0002-0019-0660>

² Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, aygulshahyalcin@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-0979-1630>

* Bu çalışmanın özeti 15. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumunda sunulmuştur.

GİRİŞ

Dil, insanlar arasındaki iletişimde büyük paya sahip olan kendine özgü kurallar içerisinde canlı bir varlıktır. Dili oluşturan en küçük yapı sözcüktür. İnsanlar tüm bilgileri, kültürel değerleri ve tecrübeleri yazılı ve sözlü olarak sarf edilen sözcüklerle aktarmaktadırlar (Güleç ve Geçgel, 2012). Sözcük aktarımları bireyler arasında bir döngü oluşturmuş, neticesinde iletişim olgusu doğmuştur. İletişim olgusu bireyin toplumda yer edinmesi için çevresiyle iletişim zorunluluğu oluşturmuştur (Aydın, 2013). Küçük bireylerin bu iletişime ortak olmasında dört temel becerinin kazandırılmasının yanı sıra büyük oranda doğru dil kullanımı etkili olmaktadır.

Dilin kültürle olan yakın bağı, kendi toplumunda ve nesilden nesile aktarımında etkilidir. Halka ait, halkın kültürünü yansıtan edebî eserler sayesinde dil, başarılı ve etkili bir şekilde işlevini sürdürür (Cemiloğlu, 2004). Millî eğitim sistemi içinde okul çağı çocuklarına dil ve kültürü öğretmek, çocukların hem fiziksel hem zihinsel gelişimine büyük katkı sağlamakta bununla birlikte çocuklar dil aracılığıyla sosyal bir çevre edinme fırsatı yakalamaktadır (Güven ve Bal, 2000). O hâlde kültürün edinilmesi dil unsurlarının etkin ve iyi kullanımıyla mümkün olmaktadır. Etkin ve iyi kullanılmış örnekler öğrencinin dil ve kültür edinimini doğrudan etkilemektedir.

Türk kültürü içinde halk şairlerinin yeri büyüktür, Türk kültürünü yansıtan halk edebiyatı metinleri Türkçeyi öğretmeye kaynaklık etmektedir (Tekşan, 2012: 274-275). Türkçenin doğuşu ve tarihsel süreci etkileşim içinde olduğu toplumla mümkün olmuştur. Halk edebiyatının ileri gelenlerinin ortaya koyduğu ürünler (türkü, mani, şiir, öykü, masal, efsane, destan, tekerleme, bilmece...) Türkçe dersi içinde ve dersin kitaplarında metin olarak yerini almıştır. Bunun nedeni hem söz varlığı hem de kültür öğretimi için halk edebiyatı eserleri önem taşımaktadır.

Söz varlığı, dili kullanan bireylerin dünyaya geldikten sonra kazandığı söz unsurlarının bütünüdür, söz varlığındaki gelişim kişinin içinde bulunduğu şartların da gelişmesi demektir. Söz varlığı gelişimi, yakın çevrede başlayan dil çalışmalarının sistemli bir sosyal çevre olan okulda hız kazanmasıyla devam etmektedir (Özbay, 2007). Bu gelişimi sağlamak için Türkçe dersinin rolü büyüktür. Çünkü düşünme süreçleri ve anlama ve anlatma becerilerinin aktif kullanımı için zengin bir söz varlığı gerekir. Bu nedenle söz varlığı unsurlarının üzerinde titizlikle durulmalıdır.

Söz varlığı unsurları, her bir bireyin toplum içinde varlığını sürdürmek için bütünlüğünü koruduğu, kuşaktan kuşağa aktarımını sürdürdüğü, milletin birikiminin sadece simgesel olmadığı, bütüne bakıldığında toplumun dünyaya bakışını yansıtan özelliklere sahiptir (Aksan 2004:7). Bu unsurlar, genel anlamda kelimeler, terimler, deyimler, atasözleri, kalıplaşmış ifadeler, ikilemeler ve yabancı sözcüklerdir.

Söz varlığını öğretmenin yolu kelime öğretiminden geçmektedir. Kelime öğretimi, dil eğitiminin etkinlik alanlarından biridir. Okullarda kelime öğretimi ile dil becerilerinin kazanımı ve sürekliliğini, aynı zamanda etkin şekilde kullanımını sağlamak hedeflenir. Karatay (2007: 145) dört temel becerinin kazanılmasının zengin sözcük dağarcığına sahip olmakla mümkün olduğunu söylemektedir. Kelime öğretimi ile eğitim sürecinde öğrencilerin kelime dağarcığını genişletmesi hedeflenir. Söz dağarcığının şematik değerlendirilmesi yapıldığında bu sistemi alıcıya aktaracak diziler bütünü oluşturmak kaçınılmaz olmaktadır. Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan özel amaçların arasında okuduğu, dinlediği ya da dinlediğinden hareketle "söz varlığını zenginleştirme" ibaresi geçmektedir (MEB, 2019). Bu özel amaçları kazandırmak için kelime öğretiminde kullanılmak üzere söz varlığı bakımından zengin yazılı, görsel ve işitsel kaynaklara ihtiyaç duyulmaktadır.

Bireyin ulaştığı ders kaynakları içinde okuduklarının yanı sıra dinledikleri veya izlediklerinden yola çıkarak teknoloji kullanımının önem arz ettiği görülür. Yaşama dair her alanda teknoloji yaygınlaşıp zorunluluk hâline gelmiştir (Koç, 2021). Zamanla okullarda da görsel ve işitsel unsurları destekleyecek teknolojik araçlar yerini almıştır. Çağın gereğine uygun hazırlanan dijital içerikler, filmler, çeşitli platformlar, interaktif uygulamalar, belgeseller ders tasarımları içinde yer bulmaktadır. Videolar, öğrencilerin görsel girdileri anlamlandırmasını sağlayan birer araçtır. Dil öğretiminde doğal olan ses, görsel ve basılı bileşenlerin bir bütün olduğu eğitim ve kültür içerikli film, belgesel ya da videolar materyal olarak günümüzde sıkça kullanılmaktadır. Bu araçlar içinde belgeseller konu bütünlüğünü sağlama noktasındaki rolleriyle ve dikkat çekici yanlarıyla eğitim öğretimde kullanılabilir ders araçlarındandır (Can ve Evecen, 2017).

Gerek söz varlığı çalışmalarında gerek dil öğretiminde öğrenme amacına uygun en doğru stratejiyi belirlerken çeşitli içeriklerden yararlanılmaktadır. Belgeseller de bu içeriklerin içinde yerini almaktadır. Rotha (1935), kurgudan oluşmayan belgesellerin bazıları için içsel güçlerle sahneleme fırsatı tanırken bazıları için çağdaş sahnelerin imkânlarını kullanıp en üst doğru terimlerle temas etme şansı olarak görülmekte olduğunu söylemektedir. Çeşitli alanlarda hazırlanmış belgesel ve filmlerin birçok duyu organına hitap ediyor olması öğrenmeyi kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle eğitimde ve bilimsel araştırmalarda sıkça kullanıldığı görülmektedir (Akbaş, 2011: 16). Dolayısıyla Türk kültürünü yansıtan belgesellerin Türkçe öğretimine de katkı sağladığı düşünülmektedir. Sommerauer ve Müller (2014), Türkçe öğretiminde kullanılacak materyaller arasında yer alan belgesellerin, çocukta bakış açısını değiştireceğini, durumlara ve olaylara karşı farklı gözle bakma fırsatı sunacağını ifade etmişlerdir. Türkçenin söz varlığına ve Türk kültürünün aktarımına yönelik yapılan çalışmaların birçoğu yazılı kaynaklar incelenerek yapılmıştır. İncelenen belgesel dijital veri içinde söz varlığını inceleme fırsatı sunmuş, bunun yanında Türk kültürüne ait unsurların hem Türkçe öğretiminde hem de yabancılara Türkçe öğretiminde kullanılacak sözlü ürünleri kullanma hususunda önemi ortaya konmuştur.

Araştırmanın amacı

Hazırlanan bu çalışmada amaç, TRT İç Yapımlar Daire Başkanlığınca çekimleri tamamlanan ve ilk bölümü 8 Şubat 2022 tarihinde TRT Belgesel kanalında yayımlanan “Bahşı Söyle Ahvalini” adlı belgeye konu olan on ozanın belgeselde geçen eserlerinin söz varlığını tespit etmek, belgesellerin Türkçe öğretimine katkısını belirlemek ve türkülerin örnek metin alıştırılmaları olarak kullanılmasını sağlamaktır. Alan yazında halk kültürü öğelerini yansıtan belgesellerin söz varlığının tespiti için yapılmış bir çalışmaya rastlanmaması araştırmanın gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu temel amaç doğrultusunda “Bahşı Söyle Ahvalini” adlı belgeselde geçen eserlerin söz varlığı unsurları nelerdir, bu unsurlar ne sıklıkta kullanılmıştır? sorusuna cevap aranmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada, nitel araştırma desenlerinden doküman incelemesi modeli kullanılmıştır. “Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır” (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 217).

İnceleme Nesnesi

İncelenen belgesel dört bölümden oluşmaktadır. Bölümlere, “*Türk Dünyası kültür varlığının önemli unsurlarından biri de tarihi geçmişi çok eski zamanlara uzanan ‘âşıklık geleneği’dir. Türkiye’de halk ozanı, halk şairi, saz şairi gibi adlarla anılan âşıklar, halk adına sevdaları, ümitleri, özlemleri, dertleri ve kederleri dile getiren taşıyıcılarıdır.*

Şamanlık geleneğinin bir nevi devamı olan halk ozanları, Türkmen, Özbek ve Kazak Türklerinin yaşadığı bölgelerde ‘BAHŞI’ ifadesiyle adlandırılır. 2021 yılı Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerinde, yaşayan 548 halk ozanı kayıtlıdır.” ifadeleriyle başlanmaktadır.

Her bir bölümün yaklaşık olarak 30 dakika sürdüğü belgeselde 12 şehirden 12 ozana yer verilmiştir, araştırmanın temelini ozanların kendilerinin çalıp söylediği türküler oluşturmaktadır. Ozanlar; Şemsettin Kubat (Afyonkarahisar), Ayşe Tekin (Kırşehir), Hanifi Ünver (Malatya), Ersin Sergen (Kırıkkale), İbrahim Ethem (Muğla), Engin Dervişoğlu (Rize), Hüseyin Yılmaz (Mersin), Cumali Gezer (Gaziantep), Ozan Dertli Polat (Adana), Musa Kaldı (Şanlıurfa), Salih Şahin (Kars), Ozan Sıtkı Eminoğlu (Erzurum)’ dur. Zurna sanatçısı Ersin Sergen ve tulum sanatçısı Engin Dervişoğlu, eserlerini sözsüz sundukları için çalışma dışında tutulmuştur. TRT repertuarına girmemiş türkülerin kayıt altına alınması amaçlanan belgeselde yaşadıkları şehrin atmosferini, yaşamlarını sürdürdükleri yerin resmini ortaya koyan ozanların hayata bakışını izleyicilere sunmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın nesnesi olarak TRT Belgesel kanalında yayımlanan “Bahşı Söyle Ahvalini” adlı belgeye konu olan on ozanın belgeselde geçen eserleri belirlenmiştir. Halk şairlerinin TRT arşivinde yer almayan eserlerinin yer bulduğu bu belgeselde 12 bölgenin kültür ve değerlerini, dil unsurlarını, yerel özelliklerini, yaşam koşullarını yansıtmaları sebebiyle çalışmaya değer bulunmuştur. “Doküman incelemesinde hangi dokümanların önemli olduğu ve veri kaynağı olarak kullanılabilmesi araştırma problemi ile yakından ilgilidir. Yazılı kaynakların yanı sıra film, video ve fotoğraf gibi görsel malzemeler de nitel araştırmalarda kullanılabilir” (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 217). Buradan hareketle görseller izlenerek içerik yazıya dönüştürülüp deşifre edilmiştir. Word ortamına aktarılan metin belirlenen söz varlığı unsurları bakımından tek tek fişlenmiştir. Fişlenen veriler kategorize edilip sıklık tabloları oluşturulmuştur. İki uzman tarafından elde edilen veriler karşılaştırılmış ve iki uzmanın ulaştığı verilerin örtüştüğü görülmüştür. Oluşturulan tablolar üzerinden sıklık hesapları yapılmıştır.

Verilerin Analizi

Toplanan verilerin yorumlanmasında ise betimsel analiz yönteminden yararlanılmıştır. “Bu tür analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır” (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 224). Eserlerden elde edilen kelimelerin tasnifinin ardından Aksan’ın (2006) araştırmasında yer verdiği söz varlığı unsurları gruplamaları doğrultusunda kelimeler; fiiller, özel adlar, bitki adları, hayvan adları, yer adları, eşya adları, ikilemeler, deyimler, atasözleri ve kalıp sözleri başlıklarına göre listelenmiştir.

BULGULAR

Belgeselde yer alan on eserde söz varlığı unsurlarından fiiller, özel adlar, bitki ve hayvan adları, yer adları, eşya adları, ikilemeler, deyimler, atasözleri ve kalıp sözler incelenmiştir ve belirlenen unsurların sıklık tablolarına yer verilmiştir.

Tablo 1.*Eserlerde Birden Fazla Kullanılan Sözcükler ve Sıklık Sıralaması*

Sözcük	Sıklık	Sözcük	Sıklık
Ben	24	Tarih	3
Sen	15	Anadolu	3
Gel-	11	Kal-	3
Bir	10	Cihan	2
Yan-	9	Kendi	2
Gör-	7	Ayşe	2
De / da	7	Bakış	2
Güzel	5	Yet-	2
Çağır-	5	Yan	2
Var	5	Köy	2
De-	4	İç	2
Bu	5	Vatan	2
Git-	5	Yurt	2
Gül	4	Felek	2
Mi	4	Al-	2
Ana	4	Yâr	2
Aman	4	Göç-	2
O	3	Şehir	2
Yüz	3	Göz	2
Sevgi	3	Söz	2
Saygı	3	Şu	2
Göster-	3	Gönül	2
Sarı-	3	Nalan	2
İnsan	3	Bülbül	2
Deli	3	Yaz-	2
Sev-	3	Bil-	2

Tablo 1’de “Bahşı Söyle Ahvalini” belgeselinde yer alan on ozanın seslendirdiği eserlerde birden fazla geçen sözcükler ele alınmıştır. Benlik kavramını yansıttığı için halk edebiyatı ürünlerinde sıkça rastlanan şahıs zamirleri, “ben” 24 ve “sen” 15 kez kullanılmıştır. Bu kelimeleri “gel-” eylemi takip etmektedir. Örnek olarak sıklık tablosunda yer alan sözcüklerin içinde yer aldığı bir kısma aşağıda yer verilmiştir.

“Bir nesihatim var gül yüzlüm sana” (Bir Nasihatim Var)

“Ayşe aşık desem sana bir bakışın yeter bana” (Gelmiyorsun)

“Bilmem ki neyledim sana sevgilim” (Tuz Gibi)

“Çağır da gelem yanına çağırıyorum gelmiyorsun” (Gelmiyorsun)

“Muğla’nın güzelleri ben yandım

Kınalıdır elleri ben yandım

Pencireden bakarlar ben yandım

Datlı söyler dilleri ben yandım

Baharın yurda göçer ben yandım

Büryan yenir hoş geçer ben yandım

Suyu guyudan içer ben yandım

Güz gelir şehre göçer ben yandım” (Ben Yandım)

Tablo 2.
Fiillerin Kullanım Sıklığı

Sözcük	Sıklık	Sözcük	Sıklık
Gel-	11	Kör ol-	1
Yan-	9	Terk eyle-	1
Gör-	7	Bükül-	1
Çağır-	5	Öl-	1
De-	4	Ara-	1
Kal-	3	Bak-	1
Sarıl-	3	Söyle-	1
Sev-	3	Ye-	1
Kal-	3	İç-	1
Göç-	2	Çal-	1
Yet-	2	Neyle-	1
Al-	2	Yak-	1
Bil-	2	Soldur-	1
Yaz-	2	Yap-	1
Doğrul-	1	Gül-	1
Yarat-	1	Yazıl-	1
Eri-	1	Gir-	1
Coş-	1	Bağır-	1
Bağır-	1	Meth eyle-	1
Eş-	1	Yık-	1
Sar-	1	Tamam eyle-	1
Sır ol-	1		

Tablo 2’de incelenen şiirlerde yer alan fiillerin sıklıkları verilmiştir. “gel-” fiili en çok kullanılan fiil olmuştur. Yapı bakımından değerlendirildiğinde basit, türemiş ve birleşik fiil örneklerine rastlanmaktadır.

“Bükülmez çelik mi kolun Alparslan” (Alparslan)

“Dostları görmüşüm bugün eyvallah” (Bir Nasihatim Var)

“Terk eyledim vatanımı yurdumu” (Köyüm)

Tablo 3.
Özel İsimler ve Kullanım Sıklıkları

Sözcük	Sıklık	Sözcük	Sıklık
Anadolu	3	Dertli Polat	1
Alparslan	2	Ani	1
Ayşe	2	Eminoğlu	1
Mustafa Kemal	1	Kul Şahin	1
Gulmutlu	1	Kars	1
Yoksul Divani	1	Fatih	1
Nene Hatun	1	Muğla	1
Kara Fatma	1	Musa Kaldı	1
Şerife	1	Hanifi	1
Allah	1		

Tablo 3’te temel söz varlığı unsurlarından özel isimlerin eserlerde birden fazla yer aldığı görülmektedir. İnsan isimlerinin yanı sıra mahlaslar, yer isimleri, dini isimler de yer bulmaktadır.

“Der Hanifi neden gülmüyor yüzüm” (Tuz Gibi)

“Ben de bilmem Dertli Polat nereli” (İlk ve Son)

“Coştı güller bülbüller ah ki Musa kaldı” (Sarardı Soldu Gülşen)

“Şimdi tarda çalar telin Alparslan” (Alparslan)

“Nene Hatun, Kara Fatma, Şerife” (Anadolu Anaları)

“Mustafa Kemal’in askerleridir.” (Anadolu Anaları)

Tablo 4.*Bitki - Hayvan Adları ve Kullanım Sıklıkları*

Sözcük	Sıklık
Gül	4
Bülbül	2
Maral	1

Tablo 4'te on eserde mevcut olan bitki ve hayvan isimleri yer almaktadır. Şiirlerde karşılaşılan tek bitki ismi "gül" iken "bülbül" ve "maral" hayvan isimleri olarak eserlerde yer bulmuştur.

"Ben yaralı maral gibi inim inim inliyorum." (Gelmiyorsun)

"Gonca güller gibi soldurdun beni." (Tuz Gibi)

"Coştur güller bülbüller ah ki Musa kaldı." (Sarardı Soldu Gülşen)

Tablo 5.*Eşya Adları ve Kullanım Sıklıkları*

Sözcük	Sıklık
Pencere	1
Kılıç	1
Tar	1
Keman	1

Tablo 5'te eserlerde yer alan eşya adları verilmiştir. Eşya adları birer kez kullanılmıştır. "tar" çalgı aleti adı olarak, "keman" ise bir Farsça tamlamada benzetme amacıyla kullanılmıştır.

"Pencereden bakarlar ben yandım." (Ben Yandım)

"Ani'de düşmana kılıcı çalan" (Alparslan)

"Gittin de hayalimde bir kaş-ı keman kaldı. (Sarardı Soldu Gülşen)

"Şimdi tarda çalar telin Alparslan" (Alparslan)

Tablo 6.*İkilemeler ve Kullanım Sıklıkları*

Sözcük Grubu	Sıklık
Nalanım nalanım	1
Görüp görüp	1
Feryat figan	1
Çeke çeke	1

Tablo 6'da eserlerde geçen ikilemelere yer verilmiştir. İkilemelerin birer kez kullanıldığı görülmektedir.

"Ben bir sevdazedeyim nalanım nalanım acı bana" (Sarardı Soldu Gülşen)

"Aman görüp görüp de gül cemalini sevmeye" (Barak Kızı)

"Aşk acısı çeke çeke eriyorum görmüyorsun." (Gelmiyorsun)

Tablo 7.*Deyimler ve Kullanım Sıklıkları*

Deyim	Sıklık
Yüzü gülmek	1
Derdini eşmek / yarasını deşmek	1
Sır olmak	1
Muradına ermek	1
İnim inim inlemek	1
Kavil eylemek / kavil kesmek	1
Kılıç çalmak	1
Kuvvet almak	1
Gözü var / gözü olmak	1
Meyil vermek	1
Akil ermek	1
Hoş geçmek	1
Sarardı soldu / sararıp solmak	1
Yüreği yanmak / yüreğini yakmak	1

Tablo 7'de eserlerde geçen deyimler verilmiştir. Deyimlerin birer kez kullanıldığı görülmüştür. Bazı deyimlerin kullanımında ozan sözcüklerin yerini değiştirilerek ya da o anlama gelecek farklı sözcükler kullanılarak aynı anlama gelen farklı söz kalıpları oluşturulmuştur. Eserlerde geçen bazı deyimler şu şekildedir.

"Ol mutluyum eştim kendi derdimi" (Köyüm)

"Zalım felek muradına erdi mi?" (Köyüm)

"Ben yaralı maral gibi inim inim inliyorum" (Gelmiyorsun)

"Ani'de düşmana kılıcı çalan" (Alparslan)

"Ben sana bağlıyım aklım ereli" (İlk ve Son)

Tablo 8.

Kalıplaşmış İfadeler ve Kullanım Sıklıkları

Kalıp İfade	Sıklık
Aman!	4
Tarih yazmak	1
Abdal olmak	1
Ah felek!	1
Ak alın	1
Deli gibi	1
Kara yazı	1
Ta uzaktan	1
Yâr yâr	5
Köz gibi	1
Bir çift söz	1
Bükülmez çelik	1
Tatlı dil	1
Hoş geçmek	1
Gül cemâlini görmek	1
Sevgi saygı göstermek	3
Elhamdülillah	1
Eyvallah	1

Tablo 8'de kalıplaşmış ifadelerden "Aman!", "Yâr yâr...", "Sevgi saygı göster..." sözleri diğer ifadelerden daha sık kullanılmıştır. Toplamda on eserde mevcut kalıplaşmış ifade sayısı sıklıklara bakılmaksızın 18 olarak tespit edilmiştir.

Bunun yanı sıra eserlerde atasözlerine hiç yer verilmediği tespit edilmiştir. Söz varlığı unsurları açısından zenginlik gösteren eserlerin yalın bir Türkçe ile oluşturulduğu gözlemlenmiştir. Bölgelerin yakın kültürlerden etkilendiği, özellikle "Sarardı Soldu Gülşen" ve "Alparslan" eserinde Farsça terkiplerin bulunduğu görülmektedir.

"Sarardı soldu gülüşen bir **dem-i hazan** kaldı.

Hâl-i lâl-ü perişan bülbüle figan kaldı

Ben bir sevdazedeyim nalanım nalanım acı bana

Gittin de hayalimde bir **kaş-ı keman** kaldı (gülüm aman)

Apansız **coş-u huruş** geldi bağı bahçeme

Coştu güller bülbüller ah ki Musa Kaldı (gülüm aman)" (Sarardı Soldu Gülşen şiiri)

"O **sultan-ı azam** Hükümdar oğlan" (Alparslan şiiri)

İncelenen şiirlerde nadir olarak yörelere ait söyleyiş özellikleri tespit edilmiştir. Özellikle harf değişimleri dikkat çekmektedir. Bazı sözcüklerle ses düşmesi neticesinde oluşan hece kaynaşmasıyla karşılaşılmaktadır.

nesihat "nasihat" (a > e değişimi)

Gulmutlu "Kulmutlu" (k > g değişimi)

datlı "tatlı" (t > d değişimi)

pencire "pencere" (e > i değişimi)

çağırıyor "çağırıyorum" (hece kaynaşması)

çit "çift" (ses düşmesi)

gelem "geleyim" (hece kaynaşması)

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu akademik çalışma incelenen eserlerdeki söz varlığı unsurlarını açıkça ortaya koymuştur. Eserlerde en çok kullanılan sözcükler “ben” ve “sen” olmuştur. Türkülerde zamirlere sıklıkla yer verilmesi samimi bir üslup kullanıldığını ortaya koymaktadır. “Türküler yalın, temiz, toplumun ortak unsurlarını, duygularını, fikirlerini barındıran çeşitli ezgilerle söylenen bir müzik sanatıdır. Toplumların ulusal benliklerini sevinç, üzüntü, hasret, acı, sevgi, barışa değer verme gibi çeşitli unsurlarını içerisinde barındırmaktadır” (Kınık, 2011, s.141). Bu durum aynı zamanda olayların ben diliyle anlatıldığını, empati ile davranıldığını ve etkili bir iletişim kurulduğunu gösterir.

“Bir Nasihatim Var” eserinde şair “Sevgi saygı göster sarıl insana” dizesinin sıkça tekrarlanması insana yaradandan ötürü değer vermeyi öğütlemektedir. Dünyada en değerli varlığın insan olduğuna dikkat çekmektedir. Bu öğretinin çocuklara millî değerlerin öğretimi konusunda aşılması için kaynaklık edebilecek bir metindir.

Eserlerin birçoğunda ozan kendi adını ya da mahlasını geleneksel tarzda şiirlerde rastlanılan şekilde kullanmıştır. Özel isimlerin içeriğini anlatır niteliktedir. Eserlerde yer eden söz varlığı ile eserlerde işlenmiş konular paralellik göstermektedir. Özel adlarda; dini adlara, yer adlarına, tarihe değer katan büyüklere ve kadınlara yer verilmiştir.

Eserler şehirlerin kültürel yapısını, inanç unsurlarını, yer yer örf ve âdetlerini, tarihî önemini, toplumsal bakış açısını vurguladığı gözlemlenmiştir. Karagöz ve Bahşi (2023), çalışmalarında Malatya yöresinin türkülerıyla yörenin geleneklerini, konuşma dili unsurlarını, toplumsal yapısını aktarmak amacıyla 50 türküyü söz varlığı açısından incelemiştir. Alanyazında yörelerin söz varlığı üzerinde çeşitli çalışmalar mevcuttur. Ancak çalışma bu noktada birçok bölgeye ait eserleri kapsamaktadır. Bölgelerinin geleneklerini, dil unsurlarını ve bölgelerin kültürel özelliklerini yansıtmaktadır.

Eserlerde fiil varlığının çokça yer ettiği, “gel-” fiilinin en fazla kullanılan fiil olduğu görülmüştür. “gel-” fiiline sıklıkla yer verilmesi âşıklık geleneğinde sıkça kullanılan ayrılık, aşk acısı, gurbet, özlem gibi konulara dikkat çekmektedir. Sözcüklerin çağrıştırdıkları konular aynı zamanda sözcük öğretiminin kavranmasına da yardımcı olur. “Sözlü ve yazılı iletişimde özellikle anlama ve anlatma temel dil becerilerinden olan okuma ve yazmayı, hatta dinleme ve konuşma alt dil becerilerini de etkileyen faktörler arasında kelime hazinesinin önemli bir yeri vardır. Anlama ve anlatma temel dil becerilerinin etkin kullanımı kelime hazinesine bağlıdır” (Karatay, 2007: 141). Şahin ve Kayhan (2023), Neşet Ertaş’a ait 125 türkünün söz varlığı unsurlarını incelemiştir. Çalışmadan elde edilen bulguların Türkçe eğitiminde, yabancılara Türkçe öğretiminde ve kültür aktarımında kullanılabileceği önerilmiştir.

Eserler bitki adları ve hayvan adları, yer adları, eşya adları, ikilemeler, deyimler ve kalıp sözleri bünyesinde barındırmaktadır. Özellikle halk ve divan şiirlerinde “gül” adının sıkça kullanılmasının örneğini türkülerde de görüldüğü söylenebilir. “Gül” sözcüğünün hem ad hem de fiil olarak kullanılması da ayrıca anlatıma zenginlik katmıştır.

Atasözlerine ise eserlerde rastlanmamıştır. Bununla birlikte birçok söz varlığının mecazlı anlatıma yardımcı olduğu tespit edilmiştir. İncelenen eserlerin belirlenen söz varlığı tespitlerinin yanında kalıp ifadelerin, yerel kullanımların, konuşma dilinin bestelere taşındığı belirlenmiştir. “Aman!”, “Ah felek!” ve “yâr yâr” kalıp sözlerinin sıklığı yine âşıklık geleneğinin konularından “acı, keder ve yâre duyulan hasret”e dikkat çeker.

ÖNERİLER

Türkçe öğretiminde öğrencilerin dikkatini çekmek için bu ve benzer belgesellerle derse başlanabilir. Sözcük öğretimi, söz varlığı unsurlarının kazanımına katkı sağlayacak bestelenmiş şiirler, türküler ilgi çekici hâle getirebilir. Sözcüğün kullanım alanına olumlu ve kalıcı bir katkı sunabilir.

Türkçe öğretimine içerik ve malzeme açısından uygun olan belgeseller, Türkçe dersinde temel dil becerilerinin kazandırılma sürecinde, söz varlığının kavratılmasında, ders planının herhangi bir yerinde materyal olarak kullanılabilir. Verilen mesajlardan, öğretilerden yola çıkarak değer öğretiminde de kullanılabilir. Ayrıca türküler, Türkçe derslerinde hem etkinlik hem kültür unsuru hem de metin olarak kullanılabilir.

KAYNAKÇA

- Akbaş, O. (2011). Bir öğrenme nesnesi olarak eğitsel kısa filmler: Öğretmen adaylarının çektikleri eğitsel kısa filmler üzerine bir değerlendirme. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27,16.
- Aksan, D. (2004). *Türkçenin sözvarlığı*. Ankara: Engin yayınları
- Aksan, D. (2006). *Anadilimizin söz denizinde*. (1. Basım) Ankara: Bilgi Yayınevi
- Aydın, İ. S. (2013). Öğretmen adaylarının konuşma öz yeterliklerine ilişkin ölçek geliştirme çalışması. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 14, 33-46.
- Can, A. ve Evecen G. (2017). Belgesel filmde anlatı-anlatıcı ilişkisi: "Grizzly man" belgesel filmi örneği. *Selçuk İletişim*, 10(1), 282-294.
- Cemiloğlu, M. (2004). *İlköğretim okullarında Türkçe öğretimi*. Alfa Akademi.

- Güleç, H. Ç. ve Geçgel, H. (2012). *Çocuk edebiyatı okul öncesinde kitap ve edebiyat*. İstanbul: Kriter Yayınevi
- Güven, N. ve Bal, S. (2000). *Dil gelişimi ve eğitimi. 0-6 yaş dönemindeki çocuklar için destekleyici etkinlikler*. (1. Baskı) Epsilon.
- Karagöz Dursun, B. ve Bahşı, N. (2023). Malatya türkülerinde söz varlığı. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (10), 632-647.
- Karatay, H. (2007). Kelime Öğretimi. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27(1), 141-153.
- Kınık, M. (2011). Bir iletişim aracı olarak Türk halk müziği ve türküler. *Erciyes İletişim Dergisi*, 2(1), 136-149.
- Koç, E. S. (2021). Nasıl bir uzaktan eğitim? 1 yılın sonunda yapılan çalışmaların değerlendirilmesi. *International Anatolia Academic Online Journal Social Sciences Journal*, 7(2), 13-26.
- MEB, 2019. *Türkçe dersi öğretim programı*. Ankara
- Özbay, M. (2007). *Türkçe özel öğretim yöntemleri II*. Ankara: Öncü Kitap
- Rotha, P. (1935). *Documentary*. London, UK: Faber & Faber.
- Sommerauer, P. & Müller, O. (2014). Augmented Reality In Informal Learning Environments: A Field Experiment in a Mathematics Exhibition. *Computers & Education*, 79(2014), 59-68.
- Şahin, T. G. ve Kayhan, B. (2023). Neşet Ertaş türkülerinde söz varlığı. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 13(1), 69-87.
- Tekşan, K. (2012). Türkçe dersi öğrenme alanları açısından Nasrettin Hoca fıkralarının kullanılabilirliği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (17). 271-287.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.